

Ο κόσμος στη λογοτεχνία

Μια, κλασική πλέον, μελέτη για την απεικόνιση της πραγματικότητας στα κείμενα

Erich Auerbach
Μίμνσις
μετ. Α. Αναγνώστου
εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα
Εθνικής Τραπέζης

Γης **ΤΙΤΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΙΑ**

Σίγουρα δεν είναι το πλέον συνηθισμένο φαινόμενο να ερπάζονται τα πενήντα χρόνια από την έκδοση ενός έργου. Όμως, τόσο τα πενήντα χρόνια από την έκδοση της «Μίμνσις» του Αουερμπαχ στα γερμανικά (1946), όσο και από την έκδοση του στα αγγλικά (1953), εορτάστηκαν με επανεκδόσεις, διαλέξεις, συμπόσια και δημοσιεύσεις. Γεγονός που αποδεικνύει την εμβέλεια του έργου αυτού, αν όλα και την επικαιρότητα του.

Ο εβραϊκής καταγωγής Ερικ Αουερμπαχ (1892-1957), επιφανής ρομανιστής, όταν οι ναζιστές τον έψαψαν από το Πανεπιστήμιο του Μαρβούργου, το 1935, πήγε να διδάξει στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης. Καρπός της εφορίας του είναι η «Μίμνσις», ένα μεγαλεπήβολο έργο για τη λογοτεχνική απεικόνιση της πραγματικότητας, ή μάλλον για τη σχέση του πραγματικού με την λεκτική του αποτύπωση. Ο Αουερμπαχ το έγραψε χωρίς να έχει πρόσβαση στην απαιτούμενη βιβλιογραφία, κριτούμενος μόνο στα κείμενα καθαυτά και στην ευρυμάθεια του: το αποτέλεσμα είναι ένα έργο επιστημονικό, αλλά και εξόχως αφηγηματικό, που απευθύνεται εντέλει στους πολλούς και οι στόχοι του προσαρμόζονται, κατά τρόπο θαυμαστό, στο εκάστοτε κοινό του.

Οι πολλοί αυτοί περιορίζονται προφανώς στους ανθρώπους που αγαπούν τη λογοτεχνία και, φυσικά, διαβάζουν. Διότι τα είκοσι κεφάλαια της «Μίμνσις» εξιστορούν τον τρόπο με τον οποίο πολύ περισσότερα από είκοσι έργα, που μεταξύ τους συνδέονται ποικιλοτρόπως, δόμησαν τη σχέση τους με την πραγματικότητα της εποχής τους, εντασσόμενα μέσα στην Ιστορία με την οποία διατηρούν αλληλεπιδραστική σχέση και εκφράζοντας, μέσα στην ιδιαιτερότητα τους, το καθολικό και το πανανθρώπινο.

Εξαντλητική ανάγνωση

Ο Αουερμπαχ εκκινεί κάθε φορά από συγκεκριμένα αποσπάσματα, τα οποία υποβάλλει σε μια εξαντλητική εκ του συνεγγυς ανάλυση, εξετάζοντας αρχικά τη γλώσσα, το ύφος, τα εκφραστικά μέσα, τους ρητορικούς τρόπους, περνά στη συνέχεια σε ζητήματα περισσότερο φιλοσοφικά, μέσα από συστηματικές, συγκρίσεις, αναλογίες και διαφοροποιήσεις. Θα αναφερρόμαστε στο οικείο για μας πρώτο κεφάλαιο, όπου η σκηνή της αναγνώρισης του Οδυσσέα από την Ευρύκλεια, στην «Οδύσσεια», παραλληλίζεται με την σκηνή της θυσίας του Ισαάκ στη Βίβλο, αν δεν φοβόμαστε μη δικαιώσουμε τον Στάινερ, ο οποίος στο άρθρο του στο «Times Literary Supplement» με αφορμή τα πενήντα χρόνια από την αγγλική έκδοση του έργου, που πα-

Πίτερ Μπρέγκελ: «Γαμήλιο χορός στο εσπείθρο», 1566, Ινστιτούτο Τεχνών του Νιρπράι.

ρατίζεται αντί πρόλογος στην ελληνική έκδοση, αμφιβάλλει, αν οι περισσότεροι αναγνώστες συνεχίζουν την ανάγνωση και μετά το ενναρκτήριο κεφάλαιο.

Μπορούμε να αναφερθούμε στις θαυμάσιες αναλύσεις του για τον πολλαπλό Μεσαίωνα, όπως αναδύεται μέσα από τα κείμενα του για διάφορα μεσαιωνικά είδη, όπως λόγου χάρι το ηρωικό, ιπποτικό έπος («Άσμα του Ρολάνδου»), η ιπποτική μυθιστορία («Υβαίν» του Κρετιέν ντε Τρουά) και το μεσαιωνικό μυστήριο («Αδάμ και Εύα»). Και στον τρόπο με τον οποίο μελετώντας το υφολογικά επίπεδα, όπως ορίζονται από την αρχαιότητα και κινούνται από το υψηλό έως το ταπεινό, και βασιζόμενος στην έννοια του συμβόλου (figura), δείχνει αφενός την ταξική παρέμβαση της φεουδαρχικής οριστοκρατίας στην ιπποτική μυθιστορία, η οποία υποβαθμίζει την αναπαραστατική της ενέργεια και αφετέρου στην ανατρεπτική επίδραση του χριστιανισμού, ο οποίος διαταράσσει τόσο την οριζόντια χρονικότητα όσο και την αιτιακή σχέση των γεγονότων και οδηγεί στο μεικτό ύφος - όπως μια σειρά άλλων συνθηκών θα ανατρέψει και πάλι την ιεραρχία των υφολογικών

βοθμίδων που θα καθιερώσει ο κλασικισμός και θα οδηγήσει στον γαλλικό ρεαλισμό. Διαβάζοντας κανείς τα επτά συνολικά κεφάλαια που αναφέρονται στον Μεσαίωνα, διαπιστώνει ότι ο Αουερμπαχ επιτυγχάνει να απεικονίσει, μέσα από τις μελέτες του περί της απεικόνισης, τη δυναμική σχέση του παρελθόντος με το παρόν, του Μεσαίωνα με τον 19ο αιώνα εν προκειμένω, ως ένα αναπροσδοτούμενο κύκλωμα επιδράσεων και ερμηνείας.

Τέκνο του γερμανικού ιστορικού, ο Αουερμπαχ δεν έκρυψε ποτέ την πρόθεσή του, να κάνει Ιστορία. Χωρίς πηγές, χωρίς υποσημειώσεις, βασιζόμενος μόνο στο κείμενο καθαυτό και τις σχέσεις που αναπτύσσει με τον κόσμο και τα άλλα κείμενα, μελετώντας προσεκτικά τη λέξη, τη σύνταξη, τον ρυθμό, ο Αουερμπαχ καταφέρνει να συναρτήσει την υφολογική ανάλυση με την ιστορική προοπτική, τα επιτεύγματα του Λέο Σπίτσερ με αυτά του Γκεόργκι Λούκας - χωρίς ποτέ να επιτυγχάνει, είναι αλήθεια, την αρτιότητα των «Υφολογικών μελετών» του Σπίτσερ, ίσως επειδή ακριβώς θέτει την υφολογία στην υπηρεσία της ιστορίας. Ενώ μια άλλη σημαντική συνιστώσα της προβληματι-

κής του είναι η θεώρηση της σχέσης των κειμένων με το κοινό τους, ένα ζήτημα στο οποίο επανέρχεται συνεχώς στο έργο του, και κυρίως στο σημαντικό του δοκίμιο «Η λογοτεχνική γλώσσα και το κοινό της» (1958).

Έκοντας κατηγορηθεί για κοινωνιολογισμό, φορμαλισμό, ιστορικισμό, και άλλα πολλά, η «Μίμνσις» είναι ένα βιβλίο που δεν έπαψε ποτέ να βρίσκεται στο επίκεντρο της συζήτησης αναφορικά με τη λογοτεχνία, την ιστορία και τη θεωρία της λογοτεχνίας, τη σχέση του κόσμου με το κείμενο. Στην Αμερική, μάλιστα, μελετάται ως ιστορικό γεγονός το βιβλίο καθαυτό. Ετσι, μπορεί η εξαιρετική δουλειά του Λευτέρη Αναγνώστου να μας παρουσιάζει το έργο με εξήντα χρόνια καθυστέρηση, η επικαιρότητα του όμως μας επιτρέπει να επαφελθούμε πολλαπλά από αυτό. Πολλά ζητήματα που θέτει η «Μίμνσις» επανέρχονται σήμερα δριμύτερα στο προσκήνιο: η έννοια του ρεαλισμού, η σχέση με την Ιστορία, το κοινό, η εκ του σύνεγγυς ανάγνωση και η επιστροφή στο κείμενο. Το κυριότερο όμως όφελός μας από την καθ' όλα άρτια αυτή έκδοση είναι ότι αποτελεί άλλα μια θαυμάσια απάντηση στην προύσια υποβάθμιση της λογοτεχνίας: ο Αουερμπαχ μας θυμίζει ότι η μεγάλη λογοτεχνία είναι ένα ανεκτίμητο δώρο, και έτσι πρέπει να την αντιμετωπίζουμε.

Ο Αουερμπαχ μάς θυμίζει ότι η μεγάλη λογοτεχνία είναι ένα ανεκτίμητο δώρο, και έτσι πρέπει να την αντιμετωπίζουμε.